

Ietje Pauw en Anne Looijenga

DE STAAT VAN DE LERAAR 2016

Ieder jaar publiceert de Inspectie van het Onderwijs haar bevindingen over onderwijs-ontwikkelingen van een schooljaar in De Staat van het Onderwijs. Twee jaar geleden is daaraan De Staat van de Leerling toegevoegd en sinds vorig jaar is er De Staat van de Leraar, een onderwijsverslag voor en door leraren. Dit jaar wordt voor het eerst De Staat van de Schoolleider gepubliceerd: een verslag dat specifiek ingaat op de schoolleider in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs. In dit artikel beperken we ons tot de Staat van de Leraar; in een volgend nummer van *Veerkracht* gaan we in op de Staat van de Schoolleider.

DE STAAT VAN DE LERAAR

De Staat van de Leraar is opgesteld door vijf leraren die daartoe gefaciliteerd zijn door de Onderwijscoöperatie. Het thema van deze tweede Staat van de Leraar is professionalisering: het leren van leraren. De auteurs geven aan dat er al lange tijd politieke aandacht voor de leraar is, maar er is wel een verschuiving. Ging het in de jaren negentig vooral over de kwantiteit van leraren, inmiddels gaat het vooral om de kwaliteit van leraren. Het belang van professionalisering wordt door iedereen wel onderschreven, maar, zo stellen de auteurs, “dat er daadwerkelijk goed en effectief geprofessionaliseerd wordt, is iets heel anders. Professionalisering is niet alleen noodzakelijk voor bekwaamheidsonderhoud, of -verbetering, maar ook voor het innovatievermogen van leraren.” (p. 3). Om het verbeter- en innovatievermogen van het onderwijs te ondersteunen is het raadzaam te investeren in culturen en structuren die professionalisering verder bevorderen. Besturen kunnen dit doen door randvoorwaarden te creëren voor lerende culturen,

waarin ruimte is voor de autonomie van leraren. Leraren kunnen zelf ook een belangrijke bijdrage leveren, door zich te organiseren in professionele leergemeenschappen.

Het rapport bestaat uit de uitkomsten van de enquête, aangevuld met een literatuurstudie, en leidt tot drie aanbevelingen. De online-enquête over professionalisering is ingevuld door 754 leraren, waarvan 228 uit het primair onderwijs, 31 uit het speciaal onderwijs, 425 uit het

voortgezet onderwijs en 70 uit het mbo. In het primair onderwijs werken ongeveer 170.000 leraren, dat betekent dat 0,15 % de enquête heeft ingevuld. Toch lijken de uitkomsten overeen te komen wat al bekend is uit eerdere onderzoeken over professionalisering.

VERSCHILLENDE VORMEN VAN PROFESSIONALISERING

Effectieve professionalisering bestaat uit een combinatie van formeel, non-formeel en informeel leren. De professionalisering leidt tot veranderingen in het geheel van hun kennis, vaardigheden en opvattingen, met als doel verandering van hun gedrag in de les. Informeel leren voltrekt zich veelal spontaan door het opdoen van ervaringen. Onder non-formeel leren wordt het leren in gestructureerde sessies verstaan, bijvoorbeeld in een professionele leergemeenschap of met behulp van coaching. Formeel leren kent een programma met een structuur die gericht is op het aanleren van specifieke kennis en vaardigheden. Uit de enquête blijkt dat maar weinig leraren (17%) informeel leren als een vorm van professionalisering herkennen.

GROTE LEERBEREIDHEID ONDER LERAREN

De leerbereidheid onder leraren om zich te professionaliseren is groot: 93% vindt werken aan professionalisering belangrijk of zeer belangrijk. Leraren hebben duidelijke wensen ten aanzien van hun professionalisering. Zij willen zich professionaliseren in de vakinhoud, vakdidactiek en het leerproces van kinderen.

Uit de enquête komt naar voren dat een school voornamelijk ingericht is op het leren van leerlingen en niet op het leren van leraren. 62% van de professionaliseringsactiviteiten vindt niet onder werktijd plaats, in het primair onderwijs is dit percentage nog hoger: 66%. 69% van de deelnemers noemt het tijdsaspect de grootste belemmerende factor voor professionalisering, terwijl 19% een gebrek aan budget als voornaamste belemmering noemt.

EFFECTIEVE PROFESSIONALISERING

Nog een opvallende constatering in het rapport is dat slechts 32% van de respondenten aangeeft dat professionaliseringsmiddelen worden vrijgemaakt naar aanleiding van actuele ontwikkelingen in het onderwijs (p.6). De auteurs vinden dit zorgwekkend: “Wanneer de professionalisering geïsoleerd plaatsvindt, verdwijnen de beoogde effecten; gedragsverandering van de leraar in de les vindt dan niet plaats.” De auteurs verwijzen naar de conclusie op basis van een reviewstudie van Van Veen, Zwart, Meirink en Verloop (2010), die concluderen:

“dat scholen alleen hun leraren tot leren moeten aanzetten als iedereen het belang ervan onderschrijft en de school als leeromgeving voor leraren wordt ingericht. Alleen dan is de kans groot dat het ook werkelijk bijdraagt aan de kwaliteit van leraren en het verbeteren van de kwaliteit van onderwijs” (p. 36). Dit zien we bevestigd in het rapport van TALIS van de OESO (2015), waarin leraren meer positieve effecten in hun klas zien van professionaliseringsactiviteiten die schoolbreed gedragen worden. Een ander probleem vormen de loopbaanmogelijkheden. Van de respondenten geeft 55% aan dat professionalisering niet bijdraagt aan hun loopbaanmogelijkheden binnen de school (p. 7). Slechts 10% geeft aan dat hun professionalisering wel geleid heeft tot een nieuwe functie of nieuwe werkzaamheden binnen het team. Effectieve professionalisering bestaat uit een combinatie van formeel, non-formeel en informeel leren. Informeel leren komt het meeste voor, gevolgd door formeel leren. Opvallend is dat slechts 8% van de leraren actief is in een professionele leergemeenschap, een vorm van non-formeel leren. Deze kleine groep besteedt er echter relatief veel tijd aan, 11% van de respondenten zelfs meer dan 11 uur per maand. De ambitie van OCW is dat in 2020 alle leraren deelnemen aan een leergemeenschap, maar dat lijkt nu nog ver weg.

AANBEVELINGEN VOOR SCHOOLBESTUREN, SCHOOLLEIDERS EN LERAREN

De auteurs sluiten af met drie aanbevelingen voor schoolbesturen, schoolleiders en leraren met als voornaamste boodschap dat het nodig is om te “investeren in culturen en structuren die effectieve professionalisering bevorderen. Professionalisering moet hierbij aansluiten bij de wensen van het individu, maar ook ingebed zijn binnen het (strategische) HRM van de besturen en scholen. Effectieve professionalisering is vooral een gevolg van een succesvolle samenwerking tussen bestuurders, schoolleiders en leraren, en vereist een inspanning op al deze niveaus.” (p. 9).

Aanbeveling 1

Besturen moeten sturingsmechanismen en -strategieën gebruiken die nauw aansluiten bij kenmerken van effectieve professionalisering, met behoud van de autonomie van de leraar.

Aanbeveling 2

Schoolleiders moeten professionalisering koppelen aan tijd, ruimte en verantwoordelijkheid, en helderheid bieden.

Aanbeveling 3

Leraren doen er verstandig aan om non-formeel leren in het register op te nemen.

PROFESSIONALISERINGSACTIVITEITEN OP DE KPZ

Op de KPZ kunnen leraren zowel (post-hbo- en master-) opleidingen en trainingen volgen, dus zich professionaliseren in de zin van formeel leren, als participeren in professionele leergemeenschappen en kenniskringen, vormen van non-formeel leren. Een aantal besturen neemt deel aan het project Versterking Samenwerking Lerarenopleidingen en Scholen waarin o.a. ook het leren in professionele leergemeenschappen aangeboden wordt. Daarnaast kunnen leraren participeren in kenniskringen werkveld van het Onderzoekscentrum. Leraren kunnen zich via hun bestuur aanmelden voor professionaliseringsactiviteiten binnen het project Versterking Samenwerking Lerarenopleidingen en Scholen en kunnen hun belangstelling voor de kenniskringen kenbaar maken aan de coördinator van het Onderzoekscentrum van de KPZ. Zie hiervoor ook de website van de KPZ: www.kpz.nl

BRONNEN

Onderwijscoöperatie. (2016). *De Staat van de Leraar 2016*. Opgehaald van: <http://www.destaatvanhetonderwijs.nl/documenten/rapporten/2016/04/13/de-staat-van-de-leraar-2016>

Teaching and Learning International Survey. OECD (2015), Embedding Professional Development in Schools for Teacher Success. *Teaching in Focus*, 10, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5js4rv7s7snt-en>

van Veen, K., Zwart, R. Meirink, J. Verloop, N. (2010). *Professionele ontwikkeling van leraren. Een review-studie naar effectieve kenmerken van professionaliseringsinterventies van leraren*. Opgehaald van: <https://www.nro.nl/wp-content/uploads/2014/05/PR-OO+Professionele+ontwikkeling+van+leraren+Klaas+van+Veen+ea.pdf>

Meld je aan op kpz.nl

LEREN EN PRESTEREN DOE JE SAMEN!

**POST-HBO-
OPLEIDINGEN**

- 1 Taalcoördinator
 - 2 Rekencoördinator
 - 3 Bewegingsonderwijs*
 - 4 Coach Onderwijsvernieuwing
 - 5 Jenaplan
 - 6 NOVO-opleiding
 - 7 Onderwijskundig expert
 - 8 Digi-coach
 - 9 Onderwijskundig expert Wetenschap & techniek
 - 10 Specialist oudere kind
 - 11 Specialist jongere kind
 - 12 Gedragsspecialist
- *Lerarenbeurs mogelijk

**LEIDERSCHAPS-
OPLEIDINGEN**

- 1 Middenmanagement
- 2 Basisbekwaam*
- 3 Vakbekwaam*
- 4 Vakbekwaam, verkort programma*
- 5 Leadership in Education * geregistreerde post-hbo-opleidingen
- 6 NOVO-opleiding*

**MASTER-
OPLEIDINGEN**

- 1 Leren en innoveren*
 - 2 Special Education needs*
 - 3 Leadership in Education
 - 4 Onderwijswetenschappen
- * Lerarenbeurs mogelijk